

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN LAUSUNTOPYYNTÖ: Suomen Psykologiliitto ry

Eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunta pyytää kirjallista asiantuntijalausuntoa:

Aika: torstai 22.6.2017 klo 8.00

Asia: HE 47/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä valtiontalouden tarkastusvirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

<https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/HE+47/2017>

Asia: HE 15/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

<https://www.eduskunta.fi/valtiopaivaasiakirjat/HE+15/2017>

Suomen Psykologiliitto ry:n lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle:

1. Oppilas- ja opiskelijahuollon koulupsykologit ja yhteys sosiaali- ja terveydenhuoltoon

Hallituksen esityksen mukaan koulupsykologien valtionosuudet maksetaan jatkossakin peruskuntiin, mikä on erinomainen ratkaisu. Tämä mahdollistaa palvelun toteuttamisen paikallisiin olosuhteisiin parhaiten soveltuvalla tavalla. Tavallisesti tämä on kunnan sivistystoimen oma palvelu, mikä luo parhaat puitteet yhteistyölle opettajien ja rehtorin kanssa sekä asiantuntijatyölle sivistystoimen organisaation tasolla oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin ja oppimisen tukemiseksi. Toisaalta tämä mahdollistaa maakuntapohjaisen mallin jatkamisen Kainuussa, jossa se on todettu toimivaksi.

Koulujen ja oppilaitosten psykologityö on tavallisesti organisoitu kunnan sivistystoimessa, niin pienissä kunnissa kuin isoissakin kaupungeissa, ja näin on syytä toimia jatkossakin. Tämä on olennaisen tärkeää erityisesti opiskeluhuollon hyvinvointia edistävän ja ongelmia ehkäisevän työn sekä pedagogisen työn kannalta. Kouluyhteisön ja kunnan sivistystoimen organisaation sisällä tapahtuvaa asiantuntijatyötä olisi vaikea, osin jopa mahdoton tehdä maakuntaorganisaatiosta käsin. Hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen ja ongelmien ehkäiseminen tapahtuvat yhteisö- ja ryhmätasolla yhteistyössä muiden koulun aikuisten kanssa ja sivistystoimen organisaatiossa.

Näiltä osin hallituksen esitys on siis erittäin hyvä ja toimiva.

Myös kouluissa toivotaan koulupsykologien ja koulukuraattorien pysyvän koulun palveluksessa, lähellä opettajia ja oppilaita. Koulupsykologien ja -kuraattorien jäämistä peruskuntiin kannattavat myös OAJ, Koulukuraattoriyhdistys, MLL, Vanhempainliitto sekä lapsiasiainvaltuutettu.

Seuraavassa vielä tarkempia perusteluita sille, miksi koulupsykologien on tärkeää olla peruskunnan omana palveluna sivistystoimessa eikä osa maakunnan terveydenhuoltopalveluita.

1A Koulun ja oppilaitoksen psykologin työn sisältö ja tavoite

Koulun ja oppilaitoksen psykologien työtehtävä osana lakisääteistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa sekä koululakien määrittämää toimintaa on kahtalainen.

Yhteisötason työ, yhteistyö, konsultaatio, työ oppilasryhmien kanssa: Koulun ja oppilaitoksen psykologin tehtävänä on osallistua yhteisölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon, jota oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) painottaa. Tässä työssä tavoitteena on hyvinvoinnin edistäminen ja ongelmien ehkäiseminen, ja se tapahtuu yhteisön ja ryhmien tasolla, ei yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden kanssa. Psykologilla on tärkeä asiantuntijarooli tässä yhteisessä työssä, joka kuuluu kaikille koulun aikuisille. Psykologi osallistuu myös koulun pedagogisen toiminnan yhteiseen suunnittelu- ja kehittämistyöhön.

Psykologi on koulun ja oppilaitoksen työyhteisön ja organisaation yhteistyökumppani ja konsultti psykologian alaan liittyvissä kysymyksissä. Oman alansa asiantuntijana hänellä on laaja-alaista osaamista ja tietoa

- oppimisen ja motivaation,
- neuropsykologian,
- psyykkisen hyvinvoinnin, psyykkisten ongelmien ja psyykkisen tuen sekä
- perheen ja sosiaalisten suhteiden osa-alueilta.

Koulun ja oppilaitoksen psykologi tarkastelee ilmiöitä ja ongelmia niin yksilö-, perhe-, ryhmä-, yhteisö- kuin organisaationäkökulmastakin.

Oppilas- ja opiskelijahuollon psykologi on elimellinen osa koulu- ja oppilaitosyhteisön toimintaa ja asiantuntijuutta, ei koulusta ja oppilaitoksesta irrallinen "palvelu". Psykologi on mukana koulun arjessa sekä sen suunnittelu- ja kehittämistyössä.

Asiakastyö lasten, nuorten ja perheiden kanssa: Yhteisöllisen ja konsultoivan työn lisäksi koulun ja oppilaitoksen psykologi on oppilaiden ja opiskelijoiden sekä heidän perheidensä perustason mielenterveystyön ja oppimisen asiantuntija, joka tarjoaa ns. matalan kynnyksen apua ja tukea asioiden selvittelyyn ja työstämiseen sekä jatkotoimien pohtimiseen. Asiat voivat olla opiskeluhuollollisia tai pedagogisia, esimerkiksi oppimiseen, tarkkaavuuden tai mielialan säätelyyn liittyviä. Toimintaa ja työtä ohjaavat opiskeluhuoltolaki ja koululait.

Myös tässä työssä kouluympäristön tunteminen on ensiarvoisen tärkeää, sillä lasten ja nuorten erilaiset pulmat liittyvät oikeastaan aina jollain tavalla oppimiseen ja koulunkäyntiin. Psykologien työ esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolassa, perheneuvolassa tai lasten- ja nuorisopsykiatrialla on tavoitteiltaan ja työkuvaltaan erilaista kuin koulupsykologin työ. Koulupsykologi toimii pedagogisen työn asiantuntijana ja tukena.

Valtaosa koulupsykologin työajasta tulee käyttää yhteisölliseen työhön, yhteistyöhön ja konsultoivaan työhön opettajien ja muiden koulun aikuisten kanssa. Pitkällä tähtäimellä tämä toimii edistävasti ja ehkäisevästi niin, että yksilötyöskentelyn tarve vähenee. Työskentelyyn yksittäisten oppilaiden, opiskelijoiden ja perheiden kanssa tulee käyttää noin kolmannes työajasta.

1B Lasten ja nuorten hyvinvointi ja ongelmien ehkäisy

Lasten ja nuorten mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on keskeinen tavoite nyky-Suomessa. Esimerkiksi koulun ja oppilaitosten on oltava sellaisia, että ne edistävät oppilaiden, opiskelijoiden ja henkilöstön hyvinvointia ja terveyttä ja ennaltaehkäisevät ongelmien syntymistä ja pahenemista. Tämä vähentää tarvetta inhimillisesti ja taloudellisesti kalliiseen yksilötason puuttumiseen. Organisaation on myös varauduttava erilaisiin kriisitilanteisiin.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki korostaa voimakkaasti hyvinvoinnin edistämistä ja ongelmien ehkäisyä. Psykologin pitää olla mukana suunnittelu- ja kehittämistyössä opetusorganisaation ja yksittäisten koulujen ja oppilaitosten tasolla. Tämä ei voi toteutua toisesta hallintokunnasta käsin. Esimerkiksi kouluterveydenhoitajien on usein huomattavan haastava toteuttaa omaan työhönsä kuuluvaa yhteisöllistä työtä juuri tästä syystä.

Nykyään ymmärretään, että lasten ja nuorten tehokas ja inhimillinen hoito ja tuki tarkoittaa, että mielenterveyspalvelut on vietävä lasten, nuorten ja heidän perheidensä arkeen – kotiin, kouluun ja oppilaitokseen. Erilaisista käyttäytymisen, tarkkaavuuden ja tunne-elämän pulmista kärsivien lasten ja

nuorten hoito ja kuntoutus rakentuu keskeisesti heidän arkensa tärkeiden aikuisten eli perheen ja opettajien varaan. Läheskään aina lapsi ei tarvitse omaa terapiaa, lääkitystä tai kuntoutusta, ja sellaisen ohessakin arjen tukitoimet ovat ratkaisevan tärkeitä. Tällöin tarvitaan myös toimiva yhteistyö kodin ja koulun välille.

Myös erityisopetuksen järjestäminen on muuttunut suuntaan, jossa yhä suurempi osa erityistä tukea tarvitsevista oppilaista käy omaa lähikouluun. Tämä sekä monikulttuurisuuden lisääntyminen lisää suuresti yleisopetuksen koulujen henkilöstön tietojen ja taitojen tarvetta.

Psykologi on tärkeä tuki opettajille ja rehtorille näiden vaativassa työssä, ja on olennaista, että psykologi toimii samassa yhteisössä ja organisaatiossa heidän kanssaan. Tämä lisää keskinäistä ymmärrystä ja luottamusta ja mahdollistaa yhteisen työn. Muiden terveydenhuollon ammattilaisten kanssa yhteistyö sujuu vaivatta myös yli hallintokuntarajojen, sillä asiakastyön prosessit ja niistä keskusteleminen sekä tiedonsiirto toimivat hallintokunnasta riippumatta samalla lailla. Koulumaailma on sen sijaan tärkeä tuntee sisältä päin. Koulupsykologi on nimenomaan koulun psykologi, koulun asiantuntija ja asiantuntija koulussa, ei vain fyysisesti koulussa sijaitseva psykologi. Koulupsykologi on tärkeä linkki esimerkiksi erikoissairaanhoidon tai lastensuojelun ja koulun välillä, jotta tarvittavat tukitoimet saadaan koulussa onnistumaan.

1C Psykologi osana koulun ja oppilaitoksen organisaatiota ja yhteisöä

Jo peruskoulu-uudistuksessa ymmärrettiin, että koulut ja oppilaitokset eivät selviydy pelkän pedagogisen asiantuntemuksen avulla. 1.8.2014 alkaen myös toisen asteen oppilaitoksissa on pitänyt olla psykologi. Opettajien vaativan opetus- ja kasvatustehtävän tueksi tarvitaan jatkuvaa moniammatillisen oppilashuollon yhteistyötä jokaisella kouluasteella. Mitä paremmin opettajat osaavat ja jaksavat kohdata ja ottaa huomioon erilaisuutta työssään, sitä vähemmän on tarvetta käsitellä asioita ongelma- ja yksilölähtöisesti.

Koulut ja oppilaitokset ovat ensisijaisen tärkeitä lasten, nuorten ja perheiden ongelmien havaitsemisen ja niihin puuttumisen kannalta. Opettajat tarvitsevat jatkuvan mahdollisuuden keskustella psykologin kanssa työhönsä liittyvistä kysymyksistä, ja he pitävät tätä mahdollisuutta tärkeänä. Koulun ja oppilaitoksen psykologin osallistuminen suunnittelu- ja kehittämistyöhön niin yksittäisten oppilaiden kuin koko organisaationkin tasolla edellyttää saumatonta yhteistyötä sekä molemminpuolista ammatillista kunnioitusta ja luottamusta. Tämä toteutuu parhaiten, kun työskennellään samassa organisaatiossa ja yhteisössä. Tästä on runsaasti käytännön kokemusta ympäri Suomen.

Laadukas koulun ja oppilaitoksen psykologin työ edellyttää, että työ on mitoitettu oikein (max 600–800 oppilasta tai opiskelijaa ja 2–3 kouluyksikköä psykologia kohden) ja että psykologiasiantuntijuus sijoittuu hallinnollisesti sivistystoimen organisaatioon opetus- ja kasvatustyön suunnittelun ja toteutuksen rinnalle ja tueksi.

- Tähän ratkaisuun onkin päädytty useimmissa suurissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, Espoossa, Vantaalla, Tampereella, Jyväskylässä, Kuopiossa, Lahdessa ja Oulussa, sekä useissa pienemmissä kunnissa. Pienempien kuntien sivistystoimet voivat järjestää oppilas- ja opiskelijahuollon myös yhteistyönä.
- Käytännön kokemus osoittaa, että psykologipalvelut tuottavat eniten hyötyä ja lisäarvoa nimenomaan sivistystoimessa ja oppilaitoksissa – lähellä oppilaita, heidän vanhempiaan sekä opettajia ja oppilashuoltoryhmiä. Tällöin yhteistyö, kommunikaatio, konsultaatio ja ongelmien ehkäisy ja hoitaminen niiden luonnollisessa ympäristössä toimii parhaiten.

- Sivistysvaliokunnan oppilas- ja opiskelijahuoltolakia koskevassa mietinnössä 14/2013 korostetaan psykologipalvelun saatavuutta kiinteänä osana koulu yhteisöä.
- Psykologian alan tieteellinen neuvottelukunta on vuonna 2013 vahvistanut suosituksen, jonka mukaan sekä käytännön kokemus että tieteellinen tutkimusnäyttö tukevat toiminnan järjestämistä osana sivistystoimen omaa toimintaa.

Koulupsykologin esimiehenä on kunnan koosta riippuen johtava koulupsykologi tai oppilashuoltopäällikkö, opetustoimen johtaja tai joissain tapauksissa rehtori. Tämä on tarkoituksenmukaista, sillä koulupsykologi on opiskeluhuollon työntekijä, jonka työhön kuuluu myös runsaasti pedagogisia asioita. Koulupsykologi ei ole terveydenhuollon organisaation työntekijä eikä terveydenhuolto-organisaation osa.

1D Yhteys sosiaali- ja terveystoimintoihin ja yhteistyö

On tavanomaista, että koulupsykologi työskentelee eri hallintokunnassa kuin kouluterveydenhoitaja ja lääkäri. Tämä on luontevaa, sillä opiskeluhuolto ja pedagogiikka ovat koulun toimintaa, eivät terveydenhuollon toimintaa.

Yhteistyö koulupsykologin, kouluterveydenhuollon ja muun terveydenhuollon välillä sujuu hyvin. On tavallista, että kouluterveydenhoitaja on koulupsykologin lähin yhteistyökumppani. Yksittäisten oppilaiden ja opiskelijoiden kohdalla ei ole mitään ongelmaa tehdä yhteistyötä ja siirtää tietoa koulupsykologin ja kouluterveydenhuollon välillä. Samoin sujuu yhteistyö ja tietojen siirto lastensuojelun, perheneuvolan, lasten- ja nuorisopsykiatrian sekä muun erikoissairaanhoidon kanssa. Koulupsykologien käyttämät asiakastietojärjestelmät on mahdollista liittää KanTa-järjestelmään. Hallintokuntarajat ylittävää yhteistä suunnittelu- ja kehittämistyötä tehdään.

Koulupsykologien työaika ja lomat määrittyvät samalla tavalla kuin terveystoimessakin, he tekevät työtä myös iltapäivisin ja koulujen loma-aikoina, joten yksittäisten asiakkaiden kanssa kontakti ei katkea esimerkiksi kesällä sen pidemmäksi ajaksi kuin muuallakaan julkisissa palveluissa.

On olennaista ymmärtää, että koulupsykologin työ on opiskeluhuoltoa ja näin osa koulun toimintaa. Haitallisin raja-aita syntyy, jos psykologi työskentelee eri organisaatiossa kuin missä hänen työnsä kohde, koulu, on. Kuntaliitosten jälkeenkin Suomessa on joitain pieniä kuntia, joissa koulupsykologi voidaan tarvittaessa palkata yhteisesti.

Psykologitoiminnan integroimisella kiinteäksi osaksi suomalaisen koulujärjestelmän toimintaa on ollut merkittävä rooli siinä myönteisessä kehityksessä, jonka tuloksena:

- 1) Suomen koululaisten oppimistulokset ovat kansainvälisesti huippuluokkaa.
- 2) Suomen peruskoulujen oppilaiden opinnot kesken jättäneiden osuus on kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen alhainen.
- 3) Suomen kouluissa myös oppimis- ja sopeutumisvaikeuksia omaavilla ja vammaisilla oppilailla on käytännössä täysi koulunkäyntioikeus eikä heitä enää pyritä "siirtämään" pois koulusta jonkin koulun ulkopuolisen instanssin vastuulle.

Suomen Psykologiliitto pitää erinomaisena, että hallituksen esityksessä on otettu huomioon edellä esitetyt näkökohdat. Oppilas- ja opiskelijahuolto ja sen korkealaatuinen toiminta kouluissa ja

oppilaitoksissa on pitkäjänteisen työn tulosta. Jo rakennettua ei saa rikkoa. Työn jatkuvuudesta tulee pitää erityistä huolta.

Myös kouluissa toivotaan psykologien pysyvän koulun palveluksessa, lähellä opettajia ja oppilaita. Koulupsykologien jäämistä peruskuntiin kannattavat myös OAJ, Koulukuraattoriyhdistys, MLL, Vanhempainliitto sekä lapsiasiainvaltuutettu.

2. Valinnanvapaus

Psykologiliitto pitää ensiarvoisena, että turvataan myös yhteiskunnassa heikoimmassa asemassa olevien pääseminen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä työvoimapalveluiden piiriin. Kaikilla ei ole edellytyksiä olla aktiivisia palveluiden valitsijoita ja kilpailuttajia. Maakunnan vastuulla on huolehtia, että palveluverkko kattaa myös syrjäytymisriskissä olevat kansalaiset.

On varmistettava, että sosiaali- ja terveydenhuollon sekä työ- ja elinkeinopalveluiden vaativimpiin tehtäviin jatkossakin edellytetään yliopistotasoista koulutusta ja että tästä määrätään lain tai asetuksen tasoisesti. Lainsäädännöllä tulee varmistaa, ettei epäpäteviä työntekijöitä käyttämällä luoda virheellistä hintakilpailuetua asiakkaiden saaman palvelun laadun kustannuksella.

On tärkeää, että suunniteltu valinnanvapaus toteutuu siten, että kaikissa "valinnoissa" toteutuu asiakkaan oikeus myös mielenterveyden edistämiseen, hoitamiseen ja psykologisiin palveluihin. Psykologin osaamista tulee olla tarjolla matalalla kynnyksellä kansalaisille sekä psykologin konsultointimahdollisuus on oltava tarjolla muille ammattilaisille.

Sote-keskuksen henkilökuntaan tulee kuulua psykologi, joka

- tarjoaa vastaanottokäyntejä kansalaiselle (tilanteen selvittely ja arviointi, psykodiagnostiikka, psykologin tutkimukset, psykologin keskusteluhoito, psykoterapeuttiset interventiot, ryhmämuotoinen hoito) sekä
- konsultaatiota ja yhteistyötä muille terveydenhuollon ammattilaisille.

Moniammatillisia työryhmiä ja vakiintuneita moniammatillisia tutkimuskäytäntöjä haastavissa selvittelyissä ei voi pilkkoa osiin. Tämä johtaa helposti palveluihin yli- tai aliohjautumiseen.

Perheneuvonnan ja lastensuojelun palveluissa tulee aina olla mukana myös psykologi: lasten kehitykselliset, kasvatukselliset ja hoidolliset arviot vaativat, että lapsella ja vanhemmilla tulee olla oikeus saada psykologin arvio tai tutkimus siitä, minkälaisesta ongelmasta on kyse ja minkälaiset toimet olisivat lapsen kehitykselle parhaiten hyödyksi. Psykologi on myös tärkeä yhteistyö- ja konsultaatiokumppani muille työntekijöille.

Psykologin keskusteluhoitoa, ryhmämuotoista hoitoa sekä psykoterapiaa tulee olla tarjolla matalan kynnyksen palveluna ja hoitona maakunnassa perus- ja erikoistasolla sen ohella, että Kelan kuntoutuspsykoterapia säilytetään nykyisellään.

Psykologin asiantuntemus tulee olla käytettävissä muutenkin kuin palvelusetelin päässä erillisenä rajattuna palveluna (esim. neuropsykologiset tutkimukset, psykoterapiajakso). Psykologien tulee olla osa sote-keskusta niin kansalaisten kuin muiden terveydenhuollon ammattilaisten tarpeisiin: konsultoivassa roolissa, mukana arvioimassa ongelmia, suunnittelemassa hoitoa sekä toteuttamassa hoitoja.

Sote-keskuksissa ja maakunnan palvelujärjestäjille psykologi on käytettävissä arvioimaan moniammatillisen osaamisen kriteerejä ja laatimaan tuloksellisen hoidon mittareita.

Mielenterveyden edistämässä ja sen haasteiden arvioinnissa tulisi ottaa huomioon moniammatillinen työskentely ja näkökulmien moninaisuus niin psyykinen, sosiaalinen kuin somaattinen huomioiden. Aina ei ole kyse puhtaasti fyysisestä sairaudesta, vaan elämän kriiseistä ja ongelmista, jotka voivat oireilla myös somaattisesti.

Myös monen somaattisen keskeisen kansanterveyspulman taustalla on psykologisia tekijöitä myötävaikuttamassa ja ne ovat hoidon ja toipumisen kannalta keskeisiä. Siksi psykologin osaaminen ja asiantuntijuus on ensiarvoista sote-palveluiden jokaisella tasolla ja eri palveluissa.

Äitiys- ja lastenneuvola on tärkeä osa suomalaista kansanterveystyötä ja osa lasten, nuorten ja perheiden terveyden edistämisen ja huollon jatkumoa. Sen sijoittaminen valinnanvapauden piiriin ei tue toiminnan perustehtävää. On hyvä, että koulu- ja opiskeluterveydenhuolto on jo jätetty vapaan valinnan ulkopuolelle, samoin tulisi toimia äitiys- ja lastenneuvolan suhteen. Siirtäminen valinnanvapauden piiriin haittaisi kokonaisten ikäluokkien kanssa tehtävää pitkäjänteistä edistävää ja ehkäisevää työtä, varhaista puuttumista sekä hoidon ja kuntoutuksen järjestämistä.

Lisäksi työ- ja elinkeinohallinnon psykologipalvelut ja niiden kehittämisedellytykset on turvattava.

Helsingissä 21.6.2017

Annarilla Ahtola, PsT, erikoispsykologi

Puheenjohtaja

Suomen Psykologiliitto ry

Gsm 040 6877677

annarilla.ahtola@psyli.fi